

Iz pedagoške teorije i prakse

UDK: 008+ 719:061.2

(949.75)

Stručni rad

Ivana Blažeković

Hrvatska kulturna baština na UNESCO-ovu Popisu svjetske baštine

Sažetak

Kulturna baština sastavni je dio naših života i društva općenito. Baštinu nasljeđujemo od prethodnih generacija u različitim oblicima i izričajima. Godina 2018. proglašena je Europskom godinom kulturne baštine od strane UNESCO-a kojemu je cilj promicati intelektualna i etička pitanja na području obrazovanja, znanosti i kulture. Odabirom teme nastojalo se potaknuti na istraživanje kulturne baštine Europe, ukazati na njezinu jedinstvenu vrijednost te promišljati o mjestu koje kulturna baština zauzima u našim životima. Jedna od temeljnih zadaća narodnih knjižnica upravo je očuvanje kulturne baštine. Potaknuti ovom UNESCO-ovom odlukom i odabirom teme u Mjesecu hrvatske knjige za 2018. godinu, nastao je knjižnični program „Hrvatska kulturna baština na UNESCO-ovu Popisu svjetske baštine” s ciljem upoznavanja hrvatske kulturne baštine, njezine važnosti i očuvanja.

Ključne riječi: Narodna knjižnica „Petar Preradović“, hrvatska kulturna baština, UNESCO, djeca i mladi, materijalna i nematerijalna kulturna baština, knjižnični program

1. Uvod

Prema UNESCO-ovu Manifestu za narodne knjižnice (2003) knjižnica je mjesto koja svojim korisnicima omogućuje pristup svim vrstama znanja, te se općenito smatra velikom podrškom u cjeloživotnom obrazovanju, kulturi, njegovanju mira i duhovnog blagostanja. Temeljne su zadaće stvaranje i jačanje čitalačkih navika kod djece i mladih, poticanje kreativnosti, poštivanje multikulturalnosti, ali i očuvanje kulturne baštine, posebice one zavičajnog karaktera. (IFLA-in / UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice, 2003).

Koliko je važan segment kulturne baštine, jasno se vidi i u Strateškom planu Narodne knjižnice „Petar Preradović” 2022. – 2027.: „čuvanje vrijednosti hrvatske kulture, osobito zavičajne baštine, te njihovo promicanje važne su zadaće i istaknuta misija Knjižnice”. Isto tako, Knjižnica njeguje suradnju i s ostalim baštinskim ustanovama Grada Bjelovara različitim programima i akcijama, a sve u svrhu otkrivanja i upoznavanja što većeg broja ljudi s kulturnim baštinom i njezinim dobrima.

Narodne knjižnice imaju važnu ulogu u promociji kulturnih i umjetničkih sadržaja te na taj način aktivno sudjeluju u kreiranju kulturnog identiteta zajednice. Upravo je očuvanje kulturne baštine jedan od glavnih propisa koje promiče UNESCO, a time i sam kulturni identitet pojedinog naroda. Narodne knjižnice ključni su čimbenici u lokalnoj zajednici koje skupljaju, promoviraju i baštine lokalnu kulturu (IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za razvoj službi i usluga, str. 8 – 22, 2003).

U kreiranju novih usluga i programa knjižnice osluškuju potrebe svojih korisnika, posebno kada su mladi u pitanju. Mladi su specifična kategorija korisnika koji imaju različite potrebe i interese, stoga im je potrebno posvetiti više pažnje. Sadržaji za mlade trebaju biti zanimljivi, edukativni i interaktivni. Upravo iz toga razloga u Narodnoj knjižnici „Petar Preradović” osmišljen je program za mlade „Hrvatska kulturna baština na UNESCO-ovu Popisu svjetske baštine”.

2. Europska godina kulturne baštine

Baština u širem smislu obuhvaća prirodno i kulturno nasljeđe koje je nastalo djelovanjem posredovanja čovjeka, njegovih vještina i znanja u nekom vremenu (Karamehmedović, 2021). Općenito, kulturna baština predstavlja sveukupnu vrijednost određenog područja koja se sastoje od materijalnih i nematerijalnih dobara. Kada govorimo o materijalnim dobrima, ona obuhvaćaju kulturni, znanstveni i povijesni značaj čovjekova postignuća. Isto tako kulturna baština obuhvaća i sve nematerijalne oblike ljudskog stvaralaštva (Antolović, 2006). Materijalna i nematerijalna kulturna baština bogatstvo je čovječanstva sa svim svojim posebnostima i raznolikostima. Zaštita i očuvanje jedna je od temeljnih zadaća radi definiranja, prepoznavanja i afirmacije kulturnog identiteta. Potrebni su različiti mehanizmi i mjere zaštite kulturne baštine radi njene održivosti. Ovdje ubrajamo razne metode identificiranja, dokumentiranja, istraživanja, ispitivanja i valoriziranja, a sve u svrhu promicanja njezine vrijednosti (Kulturna baština, 2019).

Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, odnosno UNESCO (United Nations Educational and Scientific Cultural Organization), specijalizirano je tijelo Ujedinjenih naroda s ciljem poticanja suradnje među narodima na području obrazovanja i znanosti. Glavna je zadaća očuvanje i zaštita kulturne i prirodne baštine čovječanstva. Naravno, UNESCO ima veliku ulogu u promicanju pismenosti, zaštiti slobode medija i promociji multikulturalnosti (UNESCO, 2021). Na temelju toga Ministarstvo kulture Republike Hrvatske (2018) formiralo je mrežnu stranicu Europska godina kulturne baštine na kojoj jasno kaže: „Europski parlament i Vijeće Europe donijeli su odluku o Europskoj godini kulturne baštine” (Europska godina kulturne baštine, 2018). Odabirom teme htjelo se potaknuti na istraživanje kulturne baštine Europe, ukazati na njezinu jedinstvenu vrijednost te promišljati o mjestu koje kulturna baština zauzima u našim životima. (Vidi više na: Odluka (EU) 2017/864 europskog parlamenta i vijeća od 17. svibnja 2017. o Europskoj godini kulturne baštine, 2018).

Europska godina kulturne baštine prvenstveno ima cilj potaknuti na istraživanje i otkrivanje kulturne baštine što više ljudi, razviti osjećaj očuvanja i pripadnosti zajedničkoj europskoj obitelji. (Europska godina kulturne baštine, 2018).

2.1. Hrvatska kulturna baština

Hrvatska kulturna baština koju čine materijalna i nematerijalna dobra skup je svih običaja, tradicija, praksi i dobara u hrvatskoj povijesti koju smo naslijedili od svojih predaka.

Hrvatska se prvi puta upisuje na Popis 1972. godine, a do danas je upisala sveukupno 31 nepokretno i nematerijalno kulturno dobro. U kulturna dobra ubrajaju se pojedinačni predmeti i pojave kulturne baštine isto kao i njezini pojedini dijelovi koji također mogu predstavljati pojedinačna kulturna dobra. Kulturna dobra od velikog su i značajnog interesa za Republiku Hrvatsku. Nepokretna kulturna dobra, njih 10 iz Republike Hrvatske, nalazi se na UNESCO-ovu Popisu svjetske baštine. Čak 18 nematerijalnih kulturnih dobara nalazi se na Reprezentativnom popisu nematerijalne kulturne baštine, jedno kulturno dobro nalazi se na Popisu kojem je potrebna hitna zaštita dok se dva dobra nalaze u Registru dobrih praksi očuvanja nematerijalne kulturne baštine svijeta.

Nepokretna kulturna dobra koja su upisana na UNESCO-ov Popis svjetske baštine u Republici Hrvatskoj su: Povijesni kompleks Splita i Dioklecijanova palača (1979.), Stari grad Dubrovnik (1979.), Nacionalni park Plitvička jezera (1979.), Kompleks Eufrazijeve bazilike u povijesnom središtu Poreča (1997.), Povijesni grad Trogir (1997.), Katedrala svetog Jakova u Šibeniku (2000.), Starogradsko polje, Hvar (2008.), Stećci (2016.), Obrambeni sustav Republike Venecije 16. i 17. st. u Zadru i Šibeniku (2017.), Iskonske bukove šume Karpata i drugih regija Europe (2017. godine). Nepokretna kulturna dobra fizički su opipljiva. Uključuju građevine i povijesne lokalitete, spomenike i sve ostalo što se smatra vrijednim očuvanja za budućnost kao što su predmeti značajni za arheologiju, arhitekturu, znanost ili specifične kulture. Po svojoj naravi radi se o nekretninama (Kulturna baština na UNESCO-ovim popisima, 2023).

Konvenciju za zaštitu nematerijalne kulturne baštine Republika Hrvatska ratificirala je 2005. godine. Upravo prema Konvenciji nematerijalna kulturna baština podrazumijeva različite izričaje, znanja i vještine (Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna bogatstva, 2013). Isto tako mogu biti i različiti oblici duhovnog stvaralaštva koji se prenose usmenom predajom ili na neki drugi način. Ovdje ubrajamo dijalekte, usmenu književnost, toponimiku, folklorno stvaralaštvo iz područja plesa, glazbe, igara, običaja itd. Važan segment su svakako i tradicijski obrti i njihovo umijeće izrade (Antolović, 2006). Kako je već ranije spomenuto, u Republici Hrvatskoj upisano je 18 nematerijalnih kulturnih dobara. Na mrežnim stranicama Ministarstva kulture i medija (2023), nalazi se popis svih upisanih nematerijalnih dobara s područja Republike Hrvatske, a popis čine: Čipkarstvo u Hrvatskoj, Dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja, Festa sv. Vlaha, zaštitnika Dubrovnika, Godišnji proljetni ophod kraljice ili Ljelje iz Gorjana, Godišnji pokladni ophod zvončari s područja Kastavštine, Procesija za križen na otoku Hvaru, Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja, Sinjska alka, viteški turnir u Sinju, Medičarski obrt na području Sjeverne Hrvatske, Bečarac vokalno-instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema, Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore, Klapsko pjevanje, Mediteranska prehrana na hrvatskom Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelom zaleđa, Međimurska popevka, Umijeće suhozidne gradnje, Umijeće sokolarenja, Tripundanske svečanosti i kolo sv. Tripuna, Tradicije uzgoja lipicanaca (Kulturna baština na UNESCO-ovim popisima, 2023).

2.2. Knjižnični program “Hrvatska kulturna baština na UNESCO-ovu popisu svjetske baštine” u Narodnoj knjižnici „Petar Preradović”, Bjelovar

Europska godina kulturne baštine prvenstveno ima cilj: naglasiti ulogu europske kulturne baštine u jačanju zajedničke svijesti o povijesti i identitetu. U samom prijedlogu Komisije piše: „europska je kulturna baština u samom središtu kolektivnog sjećanja i identiteta europskih građana. Bogata nacionalna, regionalna i lokalna raznolikost Europe jedinstven je katalizator razmjena među svim dobnim skupinama, društvenim podrijetlima i kulturama” (Europska komisija, 2016).

Upravo je kulturna baština bila misao vodiča u Mjesecu hrvatske knjige 2018. godine. Naslov teme glasio je „Baš baština”, a moto manifestacije „(U)čitaj nasljeđe!”. U skladu s temom Mjeseca hrvatske knjige na Dječjem odjelu Narodne knjižnice „Petar Preradović” postavljena je izložba *Nepokretna i nematerijalna kulturna dobra Republike Hrvatske na UNESCO-ovoj časnoj listi*. U međuvremenu se ostvarila suradnja s Kulturnim i multimedijским centrom Bjelovar i Gradskim muzejom Bjelovar. Postojeća izložba proširena je i nadopunjena te kao takva postavljena u prostoru Kulturnog i multimedijskog centra. Izložba se sastojala od 14 velikih postera dimenzija (60 x 91) i 14 malih koji su prikazivali materijalna i nematerijalna dobra u Republici Hrvatskoj. Izložbeni prostor upotpunjen je knjižničnom građom iz bogatog fonda Knjižnice. Radilo se o vrijednim monografijama i izdanjima knjiga čiji su sadržaji vezani uz temu hrvatske kulturne baštine. Popratni materijal

izložbe bio je katalog naziva *Kulturna baština u Republici Hrvatskoj* koji je na naslovnici imao fotografiju licitarskih srca. Fotografija nije odbačena slučajno, već promišljeno kako bi se na taj način promicao dio lokalne kulturne baštine. Na području grada Bjelovara postoji obitelj koja se bavi starom tradicijom izrade licitara.

Uočen je interes za temu Hrvatska kulturna baština te je iz tog razloga nastao program naziva *Hrvatska kulturna baština na UNESCO-ovu Popisu svjetske baštine*. Program se sastoji od prezentacije koju čini mnoštvo fotografija iz kojih učenici mogu saznati zanimljive informacije o povijesnim građevinama naše domovine, umjetnosti, povijesnim ličnostima bilo našim ili stranim, paleontologiji, arheologiji ali i ostalim znanstvenim disciplinama. Prezentacija je namijenjena učenicima sedmih i osmih razreda osnovne škole, ali i učenicima nižih razreda srednje škole. Za lokalnu zajednicu ovaj je program potreban i koristan jer zadovoljava potrebe mladih za obrazovanjem, informiranjem, kulturom i rasonodom kao bitnim zadaćama narodne knjižnice.

3. Zaključak

Hrvatska kao mediteranska i srednjoeuropska država posjeduje brojna raznovrsna kulturna i prirodna bogatstva. Isto tako Hrvatska je zemlja bogatog nasljeđa velikih europskih civilizacija. U svom povijesnom, kulturološkom i političkom okruženju i sama je bila aktivan čimbenik u stvaranju svojih vlastitih kulturnih dobara. Uvrštavanjem na UNESCO-ov Popis svjetske baštine 1979. godine postala je primjer zemlje kulturnog nasljeđa i nacionalnog duha.

Značajan dio njenog teritorija čine i prirodna dobra što je najbolje vidljivo unutar nacionalnih parkova (*Svjetska baština u Hrvatskoj*, 2009, str. 8-9).

Prema autorici Dumbović Bilušić B. (2013) najveću ulogu u očuvanju kulturne baštine ima društvo, njegovi stavovi, potrebe, ali i razlozi zbog kojih prepoznaje samu vrijednost baštine. Ona nije samo odraz prošlosti, već je trebamo prilagoditi sadašnjim kulturnim, društvenim i političkim promjenama (*Kulturna baština u Hrvatskoj pred novim izazovima*, 2013). Kao društvo trebamo nastaviti raditi na unapređenju znanja o kulturnoj baštini, njezinoj zaštiti, razvijati svijest o njezinom postojanju u svakodnevnom životu, biti aktivniji u kreiranju novih programa i usluga na svim razinama društvenog djelovanja. (*Kulturna baština u Hrvatskoj pred novim izazovima*, 2013).

Knjižnica kao baštinska ustanova treba nastaviti raditi na većoj dostupnosti građe iz bogatog knjižničkog fonda i približiti ga što većem broju svojih korisnika, posebno djeci i mladima.

U današnje digitalno doba postoji bojazan kako mladi ljudi gube zanimanje i interes za kulturu svoga kraja. Ovim programom upravo želimo pokazati kako se baština može približiti mladima i na drukčije načine koji su njima prihvatljivi. Veliku ulogu o kazivanju važnosti o kulturnoj baštini i o njezinom prenošenju na mlade generacije ima svakako obitelj, škola, ali i Knjižnica, pri čemu se ne isključuju ni ostali sudionici društva koji svojim radom pridonose očuvanju baštine.

Kulturna baština omogućuje nam bolje razumijevanje prošlosti kako bismo mogli graditi bolju budućnost. Njezino poznavanje izgrađuje

odnose s ostalim ljudima i zemljama. Upravo ovakvim programima upozna se vlastita prošlost i baština, ali i ostale kulture. U više navrata spomenuto je njezino očuvanje. Više je razloga za to, ali svakako treba izdvojiti da upravo kulturna baština štiti naš kulturni identitet i naša je trajna veza s prošlošću.

4. Literatura

Antolović, J. (2006). *Očuvajmo kulturnu baštinu: vodič za pripremu i provedbu projekata očuvanja kulturnih dobara*, str.15. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.

Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna bogatstva (2013). / uredio Zoran Maljković. Zagreb: Mozaik knjiga.

Dumbović Bilušić, B. (2013). *Kulturna baština u Hrvatskoj pred novim izazovima, Kvartal: kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj*, Vol. X No. 1-2, 2013. [Citirano: 2023-08-5]. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/258282>

Europska godina kulturne baštine (2018). Ministarstvo kulture i medija. [Citirano: 2023-08-5]. Dostupno na <http://www.eu.godina.kulturne-bastine.min-kulture.hr/projekt/44>

Europska komisija (2016). [Citirano: 2023-08-5]. Dostupno na https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hr/IP_16_2905

IFLA-in / UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice, (2003). (str.75). Zagreb. Hrvatsko knjižničarsko društvo.

Kulturna baština na UNESCO-ovim popisima (2023). Ministarstvo kulture i medija. [Citirano: 2023-08-5]. Dostupno na <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/kulturna-bastina-na-unesco-ovim-popisima/17251>

Odluka (EU) 2017/864 europskog parlamenta i vijeća od 17. svibnja 2017. o Europskoj godini kulturne baštine (2018.) [Citirano: 2023-08-5]. Dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017D0864&from=NL>

Svjetska baština u Hrvatskoj (2009). (str. 8-9) Zagreb. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.

UNESCO (2012). *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. [Citirano: 2023-08-5]. Dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=63191>

Abstract

Croatian cultural heritage on the UNESCO World Heritage List

Cultural heritage is an integral part of our lives and society in general. Heritage is left from previous generations in different forms and expressions. The year 2018 has been declared the European Year of Cultural Heritage by UNESCO, which aims to promote intellectual and ethical issues in the field of education, science and culture. The purpose of choosing this topic was to encourage research into Europe's cultural heritage, point out its unique value, and reflect on the place that cultural heritage holds in our lives. One of the fundamental tasks of public libraries is the preservation of cultural heritage. Encouraged by this UNESCO decision and the selection of the theme for the Croatian Book Month for 2018, the library program "Croatian Cultural Heritage on the UNESCO World Heritage List" was created with the aim of introducing Croatian cultural heritage, its importance and preservation.

Keywords: *"Petar Preradović" National Library, Croatian cultural heritage, UNESCO, children and youth, tangible and intangible cultural heritage, library program*